

Г.Джакобсон відмічають, беручи до уваги практику військових операцій США під час поствівополярних часів: "По суті, починаючи з 1989 р., Сполучені Штати практично безперервно знаходяться десь у світі у стані неоголошеної війни. У той час як члени Конгресу могли б спитати про це президента, Конгрес як інститут не піддав сумніву повноваження президента щодо здійснення поширеного воєнного залучення без оголошення війни" [9, с. 222].

Такі оцінки поряд з іншим, вищезазначеним матеріалом дають можливість стверджувати, що тенденція на зростання повноважень президента США у сфері зовнішньої політики, що послідовно виявляла себе на різних етапах історичного розвитку країни, привела до якісних змін цих повноважень у їх формальних і неформальних вимірах. Хоча теоретично на межі XX–XXI ст. обсяг повноважень американського президента у сфері зовнішньої політики зумовлюється, як і наприкінці XVIII ст., положеннями Конституції США, практично визначити їх відповідність єдиним нормам не уявляється можливим. Ідеться не тільки про концентрацію функцій президента щодо процесу формування і реалізації зовнішньої політики, а й зростання масштабності цих повноважень, що за умов звуження впливів на зовнішньополітичний процес з боку Конгресу привело фактично й до звуження демократичних засад функціонування американського суспільства, підтримуваних від прийняття Конституції балансом задіяних до політичного процесу виконавчих і законодавчих структур.

Слід визнати, що історично зростання ролі президентської влади в опрацюванні і реалізації зовнішньополітичних рішень зумовлювалося низкою об'єктивних чинників, і зокрема самим характером політичної системи США як президентської республіки, що первісно передбачала особливу роль президента в суспільних і політичних процесах країни, потребами розвитку суспільства, що реалізовувались, як правило, за ініціативою президента і так чи інакше вели до концентрації ним владних повноважень. І якщо дана тенденція не виключала на окремих історичних етапах відчутних позитивів для американського суспільства, в умовах поствівополярного світу (як системи міжнародних відносин, що характеризується відсутністю будь-якої суттєвої протидії Сполученим Штатам з боку однієї держави чи групи держав) вона почала набувати цілої низки негативних виявів.

Це, по-перше, зростання суперечливості американської зовнішньої політики як явища, пов'язаного не тільки з глобальністю, а й протилежністю проголошених США зовнішньополітичних цілей. На практиці це знаходить вияв у непослідовності процесу реалізації зовнішньополітичного курсу країни, ствердженні в її політиці стратегії подвійних стандартів, зростанні, як наслідок, недовіри до моральних цінностей американського суспільства як спонукального мотиву щодо підтримки зовнішньополіти-

чного курсу США як з боку самих американців, так і світового суспільства в цілому.

По-друге, зростання суб'єктивізму в розробці і визначенні шляхів реалізації зовнішньої політики США, пов'язаного значним чином із практичною автономністю дій у цьому напрямі виконавчої влади. У реальній практиці це супроводжується значними провалами американських адміністрацій у зовнішній політиці і зокрема безперервними воєнними конфліктами, ініціюванням нестабільності в тих регіонах, які, з позицій американських політологів, саме і становлять загрозу національним інтересам США.

По-третє, зростання агресивності зовнішньополітичного курсу як явища, що відображає тенденцію на переважно силові методи в розв'язанні світових проблем з боку США. За умов відвертого перебирання Сполученими Штатами на себе функції світової поліцейської сили така тенденція не тільки суперечить моральним і правовим нормам сучасних міжнародних відносин, а й викликає як зворотну реакцію зростаючий політичний опір щодо зовнішньої політики США.

Зазначене вимагає усвідомлення як на теоретичному, так і практичному рівнях. Ідеться не тільки про необхідність подальшого наукового аналізу проблеми повноважень американських президентів у системі зовнішньої політики країни із визначенням можливих впливів цієї політики на систему міжнародних відносин, а й прогнозування тих тенденцій, що можуть ствердитись у сучасній міжнародній політиці з урахуванням позиції країн, схильних протидіяти будь-якому гегемоністському тиску, включаючи навіть таку сучасну суперпотугу, як Сполучені Штати.

1. *Иванян Э.А.* Белый дом: Президенты и политика. 2-е изд. – М., 1979.
2. *Конгресс США и проблемы внешней и военной политики.* – М., 1989.
3. *Механизм формирования внешней политики США.* – М., 1986.
4. *Политические институты США: история и современность.* – М., 1988.
5. *Савельев В.А.* Капиталист США: прошлое и настоящее. – М., 1989.
6. *Сергунин А.А.* США: аппарат президента по святы с конгрессом и внешняя политика. – Нижний Новгород, 1999.
7. *Шевченко А.А.* Конституционные основы формирования и осуществления внешней политики США. – К., 1988.
8. *The Declaration of Independence. The Constitution of the United States of America.* – United States Information Agency.
9. *Kemell S., Jacobson G.C.* The Logic of American Politics. – Washington, 2000.
10. *Crabb C.V.Jr., Hobt P.M.* Invitation to Struggle. Congress, the President, and Foreign Policy. Fourth Edition. – Washington, 1992.
11. *Carothers T.* Promoting Democracy and Fighting Terror // Foreign Affairs. – 2003. – Vol. 82, № 1. – P. 84–97.
12. *Cornell S.F.* America in Eurasia: One Year After. // Current History. A Journal of Contemporary World Affairs. – 2002. – Vol. 101, № 657. – P. 330–336.
13. *Maynes Ch.W.* America Discovers Central Asia. // Foreign Affairs. – 2003. – Vol. 82, № 2. – P. 120–132.
14. *Tsygankov A.* The Culture of Economic Security^ National Identity and Politico-Economic Ideas in the Post-Soviet World // International Politics. – 2002. – Vol. 39, № 2. – P. 153–173.
15. *Zevelev I.* Russia and American National Identity, Foreign Policy, and Bilateral Relations. // International Politics. – 2002. – Vol. 39, № 4. – P. 447–465.
16. *Hartmann F.H., Wendzel R.L.* America's Foreign Policy in a Changing World. – Maxwell, Newport, 1994.
17. *Schlesinger A.M.Jr.* The Imperial President. – Boston, 1973.
18. *Hilsman R.* The Politics of Policy Making in Defense and Foreign Affairs. Conceptual Models and Bureaucratic Politics. – Englewood Cliffs, New Jersey, 1993.
19. *Дудко І.* Адміністративна реформа Ф.Д.Рузвельта. // Дослідження світової політики. – К., 1999. – № 6. – С. 25–30.
20. *Glennon M.F.* Why the Security Council Failed. // Foreign Affairs. – 2003. – Vol. 82, № 3. – P. 16–35.

Надійшла до редколегії 25.11.04

О.І. Ткач, канд. іст. наук

ПЕРСПЕКТИВИ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ В КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Розглянуто моделі політичної модернізації.

The model of the modern political organization, modernization should be dynamical.

Дослідники визначають, що теорія політичної модернізації входить до системи концепцій політичного розвитку. Однак ці поняття мають низку розбіжностей. У науковій літературі можна зустріти критику, пов'язану з інтерпретацією модернізаційних теорій. Вони протиставляють процеси "модернізації" і "розвитку", вказують, що "модернізація припускає підтягування до "світових стандартів". Якщо мета модернізації – досягнення рівня світових стандартів, то розвиток не має цілей. Розвиток

– цінність і самоцінність. Дійсно, поняття "модернізація" використовується стосовно країн, що здійснюють перехід від традиційного суспільства до індустріального. Тому модернізація планувалася як низка реформ і перетворень у політичній сфері, що на визначеному тимчасовому проміжку повинні були здійснити цей перехід. Однак сучасне бачення політичної модернізації дозволяє диференційовано інтерпретувати ці поняття. Процес політичної модернізації навряд чи можна вважати

© О.І. Ткач, 2005

кінцевим, так само як і сам політичний розвиток. Структура політичної модернізації містить більш глобальні аспекти за якісним змістом перетворень. Країни, що вимагають політичної модернізації, не обов'язково повинні перебувати в традиційному суспільстві. Історія показує, що країни, які знаходяться досить тривалий час на індустріальній стадії, також мають потребу в модернізації політичної системи. Розвиток – підвищення адаптивних здібностей, як правило, відбувається еволюційно і "природно". Модернізація має на увазі адаптування несучасної політичної системи під актуальні вимоги часу, "осучаснення", передбачення майбутніх політичних форм і змін – модернізації з урахуванням перспективи розвитку [2, с. 21]. Політична модернізація, на відміну від політичного розвитку, припускає низку конструктивних заходів і стратегій. Вони враховують специфіку країн і неможливість припущення перебудови якої-небудь країни за образом і подобою іншої. Тому політична модернізація має інший зміст, ніж підтягування до яких-небудь стандартів, але в той же час істотно відрізняється від процесів простого політичного розвитку. Подібне розуміння модернізаційних процесів особливо актуальне в політичній сфері, тому що теорія порівняльного аналізу історично склалася на основі аналізу різних економічних систем: ринкової і планової. Виявляючи в галузі економічної системи закономірності промислові, порівнюючи виробничі матеріальні критерії між собою, визначаючи рівні, економічні показники благополуччя і матеріального життя людей з великими погрішностями, все-таки можна іноді визначати "кращий" або "гірший" стан економіки. Однак у галузі політичної життєдіяльності визначення подібних "відчутних" критеріїв є досить проблематичним і суб'єктивним, стверджувати, що політичний розвиток однієї країни "випереджає" ("відстає") або є "кращим", "ідеальним", практично неможливо [7, с. 23]. У дослідженнях рівня політичного розвитку акцент робиться на формуванні політичних інститутів. При теоретизації політичної модернізації із застосуванням динамічного підходу аналіз більш пов'язується із соціальною мобілізацією і політичною участю, тому що ці елементи політичної системи більш "життєві" і гнучкі, більш піддаються зміні і модернізуванню, ніж досить стійкі та інертні політичні інститути Консервативний напрям теорії політичної модернізації розглядає рівень модернізованості, розвиненості політичних інститутів залежно від організованості, що гарантує пристосування до постійно мінливих соціальних цілей. Рівень організації та інституціоналізації в сучасному світі завжди відстає від рівня мобілізації та участі, що є причиною конфліктів і політичної нестабільності. У цих умовах прискорена модернізація, підриваючи політичні інститути, викликає не політичний розвиток, а політичний занепад. Саме тому модернізація вимагає наявності централізованих політичних інститутів, а також управління і контролю. Тому процес політичної модернізації припускає формування тих політичних інститутів, яких природний, еволюційний політичний розвиток не в змозі забезпечити [9, с. 45].

Дослідники визначають, що трактування політичної модернізації вичерпало себе, ця категорія розуміється як розвиток або зміни взагалі. Трактуються винятково звужено, як особливості політичних курсів деяких колишніх колоній або "відсталіх" країн, наприклад як стратегія мобілізації ресурсів в умовах їхнього дефіциту. Досить характерні також спрощені технологічні трактування модернізації, що часом породжують ілюзії, начебто якась новознайдена технологія може послужити чудодійним засобом вирішення найважливіших проблем для навряд чи не всього людства. Коли потім виявляється, що запропонована технологія працює тільки в деяких випадках та й ще не зовсім так, як очікувалося (часом навіть зовсім не так), піднімається хвиля скепси-

су, а в результаті сама категорія політичної модернізації нерідко виявляється застарілою і непотрібною.

Розуміння сутності модерну може бути, імовірно, полегшено за допомогою використання логіки сучасності. Важливо визначити зміст переходів від одного моменту модернізації до іншого. Американський дослідник С.Блек визначив в праці "Динаміка модернізації: нариси порівняльної історії", що адекватна модель сучасної політичної організації, модернізації має бути динамічною. Запропонована ним схема є синтезом економічних, політичних, культурних факторів модернізації, а також механіцизмом. Розглянемо можливості порівняння в політичному аспекті окремих явищ сучасності для того, щоб одержати позитивне знання про особливості політичної організації.

У просторовому відношенні сучасність стала поступовим поширенням особливих практик та інститутів із західноєвропейського ядра на всю планетну сферу. Простір і час поширюються ("розсовуються обрії хронотопа") і при цьому концентруються завдяки сферичному "згортанню", за визначенням Тейяра. За природою своєю несучасні "геометрії" – одновимірні і двовимірні, – але необхідні. Використовуючи "геометричну" метафору, можна трактувати сучасність як еру політій, здатних одночасно бути відкритими і закритими. Прагматичними принципами сучасності є: необумовленість і неостаточність; суперечливість і половинчатість. У зв'язку з цим досить вдалою уявляється формула "незакінченого проекту". Феномен сучасного способу людського існування пов'язаний з рухом не за наперед заданими, а за невідомими траєкторіями. Це відкриття нових просторів або навіть вихід за межі просторів. Сучасне існування припускає освоєння своїх власних рівнів розвитку – окремих і послідовних. Ранній модерн характеризується спонтанною рефлексивністю "проекування" альтернатив розвитку в західноєвропейському ядрі та їхньому поширенні за його межі. Дослідники, що починали модернізацію і намагалися осмислити, що відбувається, ніякого цілісного уявлення про модерн не мали. Навіть видатні політичні мислителі і філософи ще не розуміли і не могли зрозуміти те, що в навколишній дійсності виникає сучасність. Про сучасність можна говорити як про щось уже відчутне з моменту виникнення конституції. Суверенна політична влада – це вже сучасність, але й ще сучасність спонтанна. Настільки ж хиткою була контрактна самоорганізація позадержавної публічної сфери на основі загальних стандартів права. І тільки після подолання конфліктів між ними, що виливалися часом у громадянські війни (ранні буржуазні революції), досягнення досить двозначних компромісів і, головне, закріплення цих компромісів за допомогою якихось конституційних скріп, лише після цього можна говорити про справжню суверенність, і з'являються підстави для того, щоб розглядати сучасність як факт, а не тільки як можливість.

Другий рівень, що освоюється в ході модернізації, можна умовно назвати "середній модерн". Це етап розвитку, коли сучасність уже виникає, коли її так чи інакше можна почати осмислювати, наприклад як Просвітництво або як Цивілізацію. Відбувається формування нових інститутів та процедур. Найважливішим досягненням стає поділ влади і створення системи представницького правління. Вихідна конституція першого порядку – пакт про ненапад між державою і громадянським суспільством – доповнюється конституцією другого порядку. Вона визначає порядок взаємодії між владою і функціонуванням системи представницького правління.

На межі XIX і XX ст. починається новий етап модернізації. Країни Заходу охоплюють увесь світ своїм сукупним контролем. У результаті світ "згорнувся". Завершився тривалий, приблизно 500-літній етап європейського і світового розвитку. Можна вважати, що початок XX ст. став дійсним початком планетарної політичної модернізації. При цьому виявився розрив: для одних модернізація тільки починалася, для інших вона виявилася освоє-

ною поверхово і вибірково, а в Західній Європі і дочірніх країнах (США, Канада, Австралія, Нова Зеландія) функціональні проблеми Раннього і Середнього Модерну (суверенізація, конституціоналізація, створення систем представницького правління тощо) в основному вже освоєні. Світ виявляється єдиним, але саме це і робить неоднорідність зовсім волаючою. У політичних відносинах світові потрібні були способи контролю над розвитком. Однак ресурсів для цього – не тільки матеріальних, політичних, владних і т. д., але насамперед ресурсів інтелектуальних – було вкрай мало або не було зовсім. Виник дефіцит зразків поведінки і процедур узгодження інтересів, що відповідають новим умовам. Не виявилось не тільки адекватних інститутів, але навіть виразних уявлень, якими вони могли б бути.

Звідси той феномен ХХ ст., що інтерпретується як еволюційна пауза. ХХ ст. визначено тим, що вже є виклик, але ще немає відповіді; якщо використовувати терміни Тойнбі. Щоб дати відповідь, потрібні час, історичний досвід і створення принципово нових інтелектуальних і управлінських можливостей. Пошуки відповіді розтягуються майже на ціле століття, утім, мало хто серйозно і намагається. Навіть комінтернівський проєкт по великому рахунку залишається лише рефлексом великої теорії марксизму, практичною симуляцією вірності передчасним ідеям інтернаціоналізму – цієї ранньої версії глобалізму. У практичному плані контроль над розвитком починає здійснюватися, але фрагментарно – у рамках окремої фірми, окремого міста, окремої галузі, нарешті, окремої країни. Однак цей контроль здійснюється прямолинійно, грубо, невміло. Найчастіше спроби контролю провокують серйозні проблеми, що веде до серії трагічних феноменів ХХ ст. Це світові війни в першу чергу, це цілий шлейф воєн малої інтенсивності, але насправді в сукупності ще більш кривавих, ніж світові війни, це тоталітаризм та інші дисфункції розвитку, дисфункції модернізації, викликані саме тим, що ми виявилися в еволюційній паузі.

Накопичений потенціал – економічний, політичний, інтелектуальний, пов'язаний з виникненням моделей і зразків поведінки, нових процедур, у тому числі процедур узгодження рішень. Він склався в результаті трьох хвиль демократизації, а також черги "нереволюційних революцій" деколонізації, детоталізації, інформатизації. Було створено різноманітні мережні конструкції, що випробуються у всіляких варіантах, наприклад, дискусії про пост-індустріалізм і глобалізацію, про керованість розвитком.

Порівняльне вивчення модернізації дозволяє не тільки перевірити загальні контури онтології сучасності, включаючи гіпотезу про керованість розвитком як основним політичним імперативом модернізації. Здійснено два великих комплекси робіт у компаративістиці. Перший комплекс пов'язаний з масштабними порівняннями сучасних демократичних політій. Це насамперед дослідження 114 політій Р.Дала. Т.Ванханен розширив коло порівнюваних політій – 119 країн у 1984 р., 147 – у 1990 р. і 172 – у 1997 р.. На відміну від нього А.Лейпхарт здійснив систематичне порівняння відібраних демократій: 21 – у 1984 р. і 32 – у 1999 р. У цілому варто визнати, що праці довели можливість масштабних і систематичних порівнянь політій одного типу, що належать до різних епох і цивілізаційно-географічних регіонів світу.

Другий комплекс – дослідження С.Блека у Стендфордському проєкті. Підсумки досліджень були узагальнені в книзі "Криза, вибір і зміна. Історичні дослідження політичного розвитку". У цей збірник за редакцією Г.Алмонда, С.Фленегана і Р.Мундта увійшли статті, в яких на основі загальних методологічних принципів аналізувалися вісім історичних казусів якісних політичних змін. Кожному з цих казусів присвячена велика глава, власне кажучи, маленька монографія, де за єдиною методикою розглядається, як відбувався перерозподіл політичних сил, змінювалися дистанції між ними тощо. Дж.Пауел проаналізував події,

пов'язані з прийняттям у 1832 р. Акту про реформу у Великобританії, Д.Кавана – із кризою 1931 р. у Великобританії, Р.Мундт – з формуванням Третьої республіки у Франції, Ф.Рітбергер – з формуванням Веймарської республіки; У.Корнеліус – з реформами Карденаса в Мексиці, Дж.Уайт – з реставрацією Мейдзі, нарешті, Т.Хедрик – із кризою середини 60-х рр. в Індії.

Дані квантифіковані за допомогою єдиного математичного інструментарію про динаміку перегруповань політичних сил у процесі кожної з аналізованих криз. Дослідження набагато перевершили загальний рівень порівняльної політології свого часу і тому залишилося практично непоміченим. Ніхто з дослідників не зважився запропонувати альтернативні наукові рішення, випробувати запропоновані методи і методики на новому матеріалі.

Була відновлена методологія за допомогою оригінального математичного апарату, на основі синтезу теоретико-методологічних підходів структурного функціоналізму, теорії раціонального вибору, навчань про соціальну мобілізацію і про лідерство. Головним було відновлення компаративістської методології. Почасти завдяки вдало знайденим параметрам порівняння "статика – динаміка" і "детермінація – вибір" учасники робочої групи вперше змогли досягти синтезу дедуктивних (генераційних) та індуктивних (таксономічних) стратегій порівняння. Йдеться про рівнобіжні процеси моделювання та агрегування даних, що не просто взаємозалежні, але і взаємно визначають один одного.

Другим етапом дослідження був аналіз того, як конституції виділяються як основна одиниця порівняння, відтворюються. Вважається, що в США конституція існує вже більше двох століть без змін. Але насправді ми знаємо, що там змінювалися і партійні системи, залишаючись за загальною моделлю двопартійними. Трохи змінювалися виборчі формули, і навіть способи функціонування федерації при збереженні загальної формальної схеми. Фактично в США змінилося кілька конституцій, якщо розуміти під конституцією фундаментальні початки політичного устрою. Межами виступали кризи, наприклад Громадянська війна. Так само в інших країнах, наприклад у Франції, легко виділяються п'ять республік, дві імперії, дві монархії, а також два окупаційних режими. Більш точним був би розгляд режиму як додаткової одиниці порівняння, виділеної або в міжконституційні періоди (окупації плюс Версаль та Віши), або всередині конституцій. У випадку США режим – це власне період кожної адміністрації. Подібні режими можуть тривати чотири роки, вісім або 12 років. Не виключено (потребує перевірки), що в межах однієї і тієї ж адміністрації режими все-таки змінюються, але це приватне і цілком розв'язуване питання. Для кожної країни можна було б вибудувати ланцюжок подібних конституцій і режимів. Одночасно сформувався б масив, що виявився б на порядок більшим, ніж масиви Лейпхарта та Ванханена. Нині формально членами ООН є близько 200 держав. Деякі існують недовго, але встигли пережити кілька конституційних станів. Більша кількість казусів виявляється в умовах тривалих періодів існування політій. У результаті з'являються можливості для статистичної роботи з цим матеріалом. Важливо ранжирувати цей матеріал за поколіннями і подивитися, чи немає якихось загальних прикмет у перших поколіннях конституцій. Тоді потрібно буде порівнювати Сполучені Штати та Великобританію, скажімо, XVIII ст. і африканські держави, що визволилися, 60–70-х рр. минулого століття на цілком строгих формалізованих підставах. Подібні бінарні і кластерні порівняння могли б дати цікаві і неочевидні результати: 1) зведення процесу модернізації до нормативної схеми, що заважає одержанню позитивного знання; 2) натуралістичний прорахунок, коли все, що безпосередньо спостерігається як ціле, видається за якийсь предмет. Загальна формула дослідження полягає в тому, щоб здійснити зіставлення

актуальних інститутів і процедур політики сучасності, використовуючи як еталони порівняння ідеально-типові схеми інститутів і процедур сучасності політики. Основною одиницею порівняння є конституція як стійкий, "незмінний" каркас. Як основні параметри порівняння можуть використовуватися: конфігурація функціонального поділу суверенної влади; про конфігурація територіального поділу суверенної влади; конфігурація субстанціонального (корпоративного, об'єднаного) поділу суверенної влади; конфігурація структур посередництва між особами (підданими, громадянами і т.п.) і локусом (локусами) суверенної влади, включаючи виборчі системи і вибори, партійні системи. Одиницею порівняння є режим як конструкція конституції і її спосіб, що наповнює організацію влади в політиці. Як параметри порівняння можуть використовуватися схеми: про здійснення функціонального поділу суверенної влади; про здійснення територіального поділу суверенної влади; про здійснення субстанціонального (корпоративного, об'єднаного) поділу суверенної влади; про взаємозв'язок правлячого локусу режиму й опозиції (опозицій), включаючи форми політичної участі окремих осіб, їх політично організованих груп і інших несубверсивних акторів; про легітимізацію і делегітимацію актуального режиму і віртуальних режимів опозиції. На регіональній і національній основі можуть бути вибудовані ланцюжки тривалих фаз політичного розвитку, що відповідають тим або іншим конституціям, включених у них коротких фаз політичного розвитку політичних режимів. Особливо можуть виділятися

і включатися в ланцюжки етапи трансформації конституцій як особливі режими трансформації. Особливо можуть виділятися моменти зміни режимів. У результаті створюється масив казусів як конституцій, так і режимів. Може бути здійснена статистична обробка як усього даного масиву, так і його шарів, виділених, наприклад, "за віком", або інших формалізованих угруповань.

Отримане в результаті емпіричне уявлення дозволить відійти від суто нормативного трактування сучасності і від прямолінійного контрасту "сучасних" і "несучасних" структур організації влади. Це дозволить оцінити "зрілість" інститутів і процедур, виявити різні альтернативи розвитку і фактичні співвідношення між ними, встановити можливість практичної реалізації імператива керованості розвитком.

1. Горбатенко В.П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть: Монографія. – К., 1999. 2. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций. – М., 1999. 3. Эндрейн Ч.Ф. Сравнительный анализ политических систем: Пер. с англ. – М., 2000. 4. Ильин М.В. Очерки хронополитической типологии. Ч. 2. Хронополитическая перспектива. Ч. 3. Тенденции и перспективы российской хронополитики. – М., 1995. 5. Ильин М.В. Политическая модернизация // Стратегия. – 1998. – № 1. 6. Ильин М.В. Идеальная модель политической модернизации. – М., 2001. 7. Катаев Е. Трансформация современного украинского общества: постмодернистский контекст // Людина і політика. – 1999. – № 3. 8. Кремінь В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. – К., 1998. 9. Михальченко М.І. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы?. – К., 2001. 10. Павленко Ю.І. Трансформация общества та проблеми соціальної політики. – К., 1997.

Надійшла до редколегії 22.11.04

А.Т. Грушова, канд. політ. наук

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У ПРОГРАМАХ ЮНІСЕФ

Присвячено актуальній проблемі – захисту прав дитини. Проаналізовано співробітництво України з ЮНІСЕФ щодо охорони дитинства та виокремлено найбільш вагомий проект ЮНІСЕФ у цій галузі. Зроблено всебічний огляд спільних заходів, спрямованих на поліпшення ситуації дітей в Україні.

The article deals with relevant problem: human rights protection. In the article the author made an attempt to analyze the cooperation of Ukraine and UNICEF concerning childhood protection and to emphasize the most significant UNICEF projects in this sphere. The comprehensive review of common actions aimed at improvement of children situation in Ukraine is made.

Незважаючи на зусилля більшості держав-членів ООН, діти залишаються основними об'єктами системної дискримінації, особливо в умовах збройних конфліктів та економічної кризи в державі.

ООН проголосила "певний зразок, відповідати якому мають прагнути всі народи і всі держави, з тим, щоб кожна людина і кожна структура суспільства, постійно враховуючи положення Декларації з прав людини, прагнули шляхом проведення просвітницької та освітньої діяльності сприяти повазі цих прав і свобод, а також забезпечити шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів їх загальне й ефективне визначення та дотримання як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів тих територій, що перебувають під їхньою юрисдикцією"[1].

Як один із засновників ООН Україна завжди неухильно дотримувалася цілей і принципів Статуту Організації, робила внесок в її діяльність у сферах підтримання миру та безпеки, економічного та соціального розвитку, захисту прав людини, деколонізації, зміцнення міжнародного права тощо [2].

Права дитини усвідомилися й чітко визначилися лише у ХХ ст. Минуло багато часу, поки люди підійшли до усвідомлення необхідності формування прав дитини. Під правами дитини маються на увазі чітко окреслені, установлені принципи, положення, закони, які регулюють її життєдіяльність у суспільстві. Права дитини нині закріплені у відповідних міжнародних документах, які підписала й Україна. Це насамперед Конвенція ООН про права дитини [3].

Конвенція ООН про права дитини 1989 р. є міжнародним документом з прав людини, що отримав найбі-

льше визнання протягом всієї історії міжнародного співтовариства. Слід зазначити, що Україна однією з перших держав ратифікувала Конвенцію в 1991 р.

Актуальність проблематики захисту прав дитини підсилюється сучасним становищем дітей в Україні. Особливого значення у зв'язку з цим набуває співробітництво України з міжнародними організаціями, що опікуються правами дітей, зокрема участь України у програмах ЮНІСЕФ.

Проблеми прав дитини присвячено низку наукових досліджень. Так, Г.К.Дмитрієва, С.В.Черниченко, В.А.Карташкін зробили значний внесок у розробку теоретичних основ становлення міжнародного захисту прав дитини, але слід зазначити, що вони переважно розглядали їх як соціально-класове явище. Окремі аспекти становлення й розвитку прав дітей висвітлені в працях О.І.Вінгловської, серед яких слід виділити "Співробітництво держав в рамках ООН по захисту прав дитини", "Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в Україні", водночас спеціальний акцент зроблено на відповідності українського законодавства міжнародним стандартам прав дитини. Про значення міжнародно-правового захисту прав дитини йдеться в публікації М.А.Баймуратова та Мохаммада Абдель Карім Мусса Аль-Нсур "Міжнародно-правовий захист прав дитини", присвяченій з'ясуванню ефективності міжнародних механізмів у галузі захисту прав дитини. У праці К.В.Андріанова "Роль міжнародного контролю в процесі реалізації норм міжнародного права в галузі прав людини" зроблено аналіз дієвості заходів міжнародних інституцій щодо захисту прав людини.

Таким чином, проблема прав дитини широко висвітлена у вітчизняній науковій літературі. Проте залиша-